

NIEBIESKA

6/107/2016

DWUMIESIĘCZNIK POŚWIĘCONY
PROBLEMATYCE PRZEMOCY

Cena 17 zł (z VAT)

ISSN 1507-2916

LINIA

Borderline.
Praca z osobą
z zaburzeniem
osobowości
Magdalena Goetz

Siła,
odwaga,
solidarność
Agata Teutsch

Owoce zatrutego
drzewa
Paulina Brzemińska

Przemoc wobec kobiet na Litwie

Społeczeństwo staje się coraz bardziej wrażliwe na przejawy przemocy, której formy współcześnie są coraz szerzej rozpoznawalne. Definicja przemocy obejmuje takie sposoby zachowania, które przez dziesiątki lat nie były uznawane za przemoc¹.

Małgorzata Przybysz-Zaremba, Justinas Sadauskas, Agata Katkonienė

Wprowadzenie

Jak wskazują badacze litewscy, istnieją dwie koncepcje przemocy: wąska – odnosząca się do przemocy fizycznej oraz szeroka – obejmująca przemoc fizyczną, psychiczną, seksualną, a także zaniedbanie².

Zgodnie z Ustawą o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie Republiki Litewskiej z 2011 roku³, przemoc definiowana

jest jako *działanie, zaniechanie przez osobę, dokonującą świadomie fizycznej, psychicznej, seksualnej, ekonomicznej przemocy wobec innej osoby bądź osób*.

Na Litwie na problem przemocy zwrócono uwagę dopiero w 1990 roku, po odzyskaniu niepodległości przez państwo. Według L. Narkauskaitė i A. Krupskienė⁴ **co trzecia rodzina boryka się z tym problemem, a w 90% przypadków ofiarami przemocy są kobiety**.

W 2013 roku Policja zarejestrowała 21.615 doniesień o aktach przemocy w rodzinie, czyli o ponad 3 tys. więcej niż w roku 2012 (wówczas odnotowano 18.268 przypadków). W ponad 10 tys. doniesień otrzymanych w 2013 roku wszczę-

¹ L. Narkauskaitė, A. Krupskienė, Smurtas – visuomenės sveikatos problema. Smurto samprata, [w:] Smurto paplitimas ir jo prevencija Lietuvoje, Higienos institutas, World Health Organization, University of St. Andrews, Vilnius 2011, s. 2-8.

² E. Vileikienė, L. Narkauskaitė, K. Smirnova, Smurtas tarp intymių partnerių, sutuoktinių ir kitų šeimos narių [w:] Smurto paplitimas ir jo prevencija Lietuvoje, Higienos institutas, World Health Organization, University of St. Andrews, Vilnius 2011, s. 34-45.

³ Lietuvos Respublikos Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas. 2011 m. gegužės 26 d. Nr. XI-1425. Valstybės žinios. 2011; 72-3475.

⁴ L. Narkauskaitė, A. Krupskienė, Smurtas – visuomenės sveikatos problema. Smurto samprata, [w:] Smurto paplitimas ir jo prevencija Lietuvoje, Higienos institutas, World Health Organization, University of St. Andrews, Vilnius 2011, s. 2-8.

to dochodzenie przedprocesowe – było to 46% wszystkich zarejestrowanych przypadków (w roku 2012 dochodzenie przedprocesowe dotyczyło 37% przypadków)⁵.

Aktualne dane dotyczące statystyk przemocy w rodzinie są przerażające. W 2015 roku Policja zarejestrowała ponad 38.500 przypadków przemocy domowej, co stanowi wzrost o ponad 30% w stosunku do roku 2014. W 10.703 przypadkach zostały podjęte dochodzenia przedprocesowe. **Najczęściej sprawcami przemocy w rodzinie są mężczyźni (92,4%), zaś ofiarami kobiety (79,3%).** Dane za lata 2014-2015 wskazują, że ponad 2.700 przypadków przemocy wobec kobiet dopuścili się mężczyźni, którzy byli oskarżeni za podobne zachowania więcej niż jeden raz (rekordzista był skazany 11 razy⁶). Pomimo iż statystyki dotyczące przemocy wobec kobiet z roku na rok są coraz wyższe, to zmniejsza się liczba popełnianych morderstw, będących następstwem przemocy domowej. W 2015 roku sprawcy przemocy dokonali 22 zabójstw członków swoich rodzin (głównie kobiet), co w porównaniu z rokiem 2014 daje liczbę mniejszą o 45%⁷.

Przyczyny i formy przemocy wobec kobiet

Strategia zwalczania przemocy wobec kobiet jest opisana w akcie prawnym, który wskazuje, że przemoc w rodzinie najczęściej występuje w kilku różnych formach jednocześnie: fizycznej, seksualnej, psychicznej i ekonomicznej⁸.

Według L. Narkauskaitė i A. Krupskienė⁹ ludzka skłonność do przemocy i agresji jest spowodowana współdziałaniem czynników biologicznych, genetycznych, rodzinnych, społecznych i kulturowych. Można jednak wyróżnić czynniki szczególnie związane z ryzykiem wystąpienia przemocy wobec kobiet w rodzinie. Są to¹⁰:

- czynniki indywidualne, takie jak: wiek, wykształcenie, nadużywanie substancji psychoaktywnych, doświadczenia z dzieciństwa, zaburzenia psychiczne (depresja, zaburzenia osobowości), status socjoekonomiczny (zawód, dochody),
- czynniki społeczne (interpersonalne), czyli konflikt małżeński, niestabilne małżeństwo, dominacja mężczyzny w rodzinie, dysfunkcja rodziny,
- czynniki wspólnotowe, czyli zbyt małe sankcje za akty przemocy, bieda, niski poziom kapitału społecznego,
- czynniki socjalne, czyli tradycja, normy uzasadniające przemoc w rodzinie, patriarchalny model społeczeństwa.

⁵ A. Bajorinas, Statistika ir tendencijos, „Lietuvos Policija. Ginti Saugoti Padėti“, 2014.

⁶ Lietuvos statistikos departamentas; <http://www.ird.lt/statistinesata-skaitos/?metai=2015&menuo=12&idAta=2&rt=1&oldYear=2015&id=136&idStat=10&regionas=0&id3=1#Atas-NUK-SMURT> (dostęp. 16.10.2016).

⁷ Lietuvos statistikos departamentas; <http://www.ird.lt/statistinesata-skaitos/?metai=2015&menuo=12&idAta=2&rt=1&oldYear=2015&id=136&idStat=10&regionas=0&id3=1#Atas-NUK-SMURT> (dostęp. 16.10.2016).

⁸ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Dėl valstybinės smurto prieš moteris mažinimo strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2007–2009 metų plano patvirtinimo. Valstybės žinios. 2006; 112–4273. 2006 m. gruodžio 22 d. Nr. 1330

⁹ L. Narkauskaitė, A. Krupskienė, Smurtas – visuomenės sveikatos problema. Smurto samprata, [w:] Smurto paplitimas ir jo prevencija Lietuvoje, Higienos institutas, World Health Organization, University of St. Andrews, Vilnius 2011, s. 2-8.

¹⁰ Smurtas šeimoje: prevencija, intervencija ir galima pagalba, Lodvila, Vilnius 2008, s. 182.

M. Gustaitienė¹¹ wskazuje, że do najczęściej wymienianych przyczyn przemocy wobec kobiet na Litwie należą: wysoki autorytet mężczyzny w rodzinie, postulat patriarchalnego modelu rodziny, nadużywanie alkoholu, deprivacja, problemy związane z wychowaniem dzieci, stały stan upokorzenia, niezdolność partnerów do dzielenia ról w życiu rodzinnym. Również badania przeprowadzone przez L. Stonienė, L. Narkauskaitė oraz V. Aguonytė¹² potwierdzają, że przemoc występująca w rodzinie ma swoje podłoże w nadużywaniu alkoholu oraz problemach z komunikowaniem się (zbyt częste spory i wzajemne zarzuty). Podobne stanowisko wyraża A. Maslauskaitė¹³, wskazując, iż do przemocy w rodzinie dochodzi, gdy małżonkowie (partnerzy życiowi) są niezadowoleni z wzajemnych relacji, i nie mają umiejętności konstruktywnego rozwiązywania konfliktów. Interesujące jest stwierdzenie, że osoby niezadowolone z partnerstwa częściej uważają przemoc wobec kobiet w rodzinie za zjawisko powszechne, natomiast osoby zadowolone z relacji rodzinnych zazwyczaj twierdzą, że przyczyną przemocy w rodzinie jest *provokujące zachowanie kobiety*¹⁴.

Analiza zjawiska przemocy wobec kobiet wskazuje, że jedną z przyczyn przemocy jest przekaz międzypokoleniowy. **Mężczyźni, którzy byli świadkami przemocy wobec swojej matki, cztery razy częściej stosowali przemoc wobec własnej partnerki** w porównaniu z mężczyznymi, którzy nie mieli podobnych doświadczeń. Natomiast w przypadku kobiet jednym z czynników ryzyka doświadczania przemocy jest jej młody wiek¹⁵.

Na Litwie **przemocy w rodzinie doświadcza 15% zamężnych kobiet**. Z Raportu opracowanego w 2014 roku przez Agencję Praw Podstawowych Unii Europejskiej¹⁶ wynika, że prawie jedna trzecia badanych kobiet (31%) stwierdziła, że osobiście doświadczyła przemocy, a prawie 50% kobiet przyznało, że posiada wiedzę na temat przemocy występującej we własnej rodzinie i w rodzinach przyjaciół. Ponadto 24% badanych wskazało, że zna przypadki przemocy wśród współpracowników. Ponad 80% badanych uważa, że przemoc jest zjawiskiem powszechnym. Dostępne dane wskazują, że 87% ofiar doświadcza przemocy psychicznej, 48% przemocy fizycznej, 28% przemocy ekonomicznej, a 11% przemocy seksualnej¹⁷.

Wybrane formy pomocy oraz profilaktyka przemocy wobec kobiet

Według L. Stonienė¹⁸ i in. połowa kobiet po doświadczeniu przemocy szuka pomocy i wsparcia jedynie we własnej

¹¹ M. Gustaitienė, Smurto prieš moteris prieštastys ir prevencija, „Sociologija“, Mintis Ir Veiksmas 2005, nr 1, s. 110-121.

¹² L. Stonienė, L. Narkauskaitė, V. Aguonytė, Smurtą artimoje aplinkoje patyrusių moterų gyvenimo kokybės ir emocinės būsenos bei pagalbos prieinamumo Lietuvoje vertinimas, Higienos institutas, Vilnius 2013.

¹³ A. Maslauskaitė, Tarpusavio santykių kokybė Lietuvoje šeimoje, „Sociologija“, Mintis ir veiksmas 2005, nr 1.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Smurtas prieš moteris, Europos tyrimas „Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūros ataskaita“, 2014.

¹⁷ Smurto prieš moteris šeimoje analizė ir smurto šeimoje aukų būklės įvertinimas: tyrimo ataskaita, BGI Consulting, 2008.

¹⁸ L. Stonienė, L. Narkauskaitė, V. Aguonytė, Smurtą artimoje aplinkoje patyrusių moterų gyvenimo kokybės ir emocinės būsenos bei pagalbos prieinamumo Lietuvoje vertinimas, Higienos institutas, Vilnius 2013, s. 82.

rodzinie. Chęć zwrócenia się o pomoc do rodziny blokuje jednak poczucie wstydu, brak informacji oraz niski poziom percepcji pomocy. Natomiast osoby, które otrzymały pomoc, w większości oceniły ją jako efektywną. Większość kobiet wierzy, że podejmowane działania profilaktyczne mogą pomóc w zmniejszeniu problemu przemocy wobec kobiet, ale same nie chcą interweniować, aby powstrzymać przemoc. Z badań L. Stonienė¹⁹ wynika, że niecałe 50% kobiet zadzwoniłoby na Policję, gdyby w ich środowisku wystąpiły przypadki aktów przemocy. Pozostałe osoby badane nie wiedziałyby, jak mają się zachować, gdyby były świadkami podobnych sytuacji.

Analiza zjawiska przemocy wobec kobiet oraz ocena stanu ofiar przemocy w rodzinie²⁰ wykazały, że ponad jedna trzecia kobiet doświadczających przemocy w rodzinie nigdy nie zwracała się o pomoc do jakiegokolwiek instytucji, a co druga nie uważa zachowań sprawcy za przemocowe. Prawie 20% kobiet posiada wiedzę na temat różnych instytucji i organizacji udzielających pomocy ofiarom przemocy; 62% słyszało o takich instytucjach i organizacjach, ale nie wie, gdzie szukać pomocy, a 19% nigdy nie słyszało o podobnej możliwości.

Postawy kobiet doświadczających przemocy wobec działań prewencyjnych są zróżnicowane i zależą przede wszystkim od rodzaju doświadczanej przemocy. Kobiety dotknięte przemocą fizyczną, za najbardziej skuteczną metodę uważają pomoc funkcjonariuszy Policji oraz innych organów ścigania (ponad 25%). Natomiast kobiety doświadczające przemocy psychicznej za najbardziej skuteczną uznały pomoc specjalistów, np. psychologa (27%). Nieco ponad jedna piąta kobiet doświadczających przemocy fizycznej uważa, że żadne narzędzie nie może pomóc zmniejszyć skali tego zjawiska. **Aż 60% kobiet, które nigdy nie zwracały się o pomoc, nie potrafiło uzasadnić swojego zachowania, a 30% wskazało, że nadal nie będzie zwracać się o pomoc.** Dane te mogą zaniepokoić, jednak warto podkreślić, że badania z 1997 roku pokazały, że kobiety doświadczające przemocy prawie nigdy nie zwracały się o pomoc do pracowników socjalnych ani przedstawicieli innych instytucji specjalistycznych udzielających pomocy osobom po doświadczeniu przemocy.

Z badań przeprowadzonych w 2008 roku wynika, że już ponad 10% kobiet doświadczających przemocy w rodzinie korzystała z pomocy pracownika socjalnego lub ewentualnie z pomocy oferowanej przez poradnię specjalistyczną bądź z telefonu zaufania.

Raport Agencji Praw Podstawowych Unii Europejskiej²¹ z 2014 roku wskazuje, że na Litwie zaledwie 24% kobiet doświadczających przemocy zwraca się o pomoc do Policji. Litwinki rzadziej (1%) niż kobiety z innych państw Unii Europejskiej (5%) szukają pomocy w specjalistycznych instytucjach pomocowych bądź ośrodkach wsparcia kryzysowego (odpowiednio 2% i 4%). Ponad połowa kobiet doświadczających przemocy próbuje rozwiązać problem samodzielnie, a ponad 30% nie podejmuje żadnych działań z obawy przed reakcją sprawcy.

Strategia zwalczania przemocy wobec kobiet na Litwie

¹⁹ L. Stonienė, ibidem.

²⁰ Smurto prieš moteris šeimoje analizė ir smurto šeimoje aukų būklės įvertinimas: tyrimo ataskaita, BGI Consulting, 2008.

²¹ Smurtas prieš moteris, Europos tyrimas „Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūros ataskaita“, 2014.

opracowana w 2009²² roku wskazuje również na inne przeszkody, pojawiające się w walce z przemocą:

- pracę Policji utrudnia brak skutecznych i jasno wytyczonych metod interwencji (np.: jeśli nie ma widocznych śladów przemocy lub dowodów, że może nastąpić, Policja nie ma wystarczających powodów, aby wejść do domu poszkodowanej osoby),
- prawo w zakresie eksmisji jest bardzo rygorystyczne, co nastręcza trudności w wykonaniu orzeczenia sądowego w sprawie eksmisji agresora z mieszkania,
- nadal w społeczeństwie jest zbyt wysoka tolerancja przemocy i brakuje programów resocjalizacyjnych sprawców przemocy, którzy są tego świadomi i czują się bezkarni.

Z dotychczasowych badań w zakresie postaw już pracujących, jak i przyszłych funkcjonariuszy Policji wynika, że jedna trzecia z nich kwestionuje występowanie problemu przemocy w rodzinie: czy policja powinna ingerować w życie prywatne obywateli?²³. Funkcjonariusze–mężczyźni większą odpowiedzialność za przemoc przypisują kobietom niż funkcjonariusze–kobiety, ponadto z większą niechęcią niż ich koleżanki podchodzą do interwencji w sytuacjach konfliktów, uważając, że jest to prywatna sprawa rodziny. Wyniki badań wskazują na brak skutecznego działania funkcjonariuszy w przypadkach przemocy, co wpływa nie tylko na ich postawy, ale także na brak znajomości przepisów ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie²⁴ oraz umiejętności zastosowania tej wiedzy w praktyce.

L. Stonienė, L. Narkauskaitė oraz V. Aguonytė²⁵ wskazują, że kobiety po otrzymaniu wsparcia w ośrodku, niezależnie od tego, jak postrzegają swoją przyszłość, są bardziej optymistycznie nastawione do życia. Kobiety, które zwróciły się o pomoc do ośrodka wsparcia kryzysowego, mogły skorzystać z konsultacji psychologicznych i prawnych, a także otrzymały możliwość tymczasowego zakwaterowania w ośrodku. Ich zdaniem najcenniejsze dla nich były wskazówki prawnika i psychologa. Badania ww. autorów potwierdzają opinię, że współpraca międzysektorowa w zakresie wsparcia ofiar przemocy domowej jest nadal mało rozwinięta – mniej niż połowa ośrodków pracuje przez całą dobę, a co trzeci z nich nie zatrudnia psychologa²⁶.

Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie jako kluczowy środek zapobiegawczy przemocy wobec kobiet

Podstawowym dokumentem określającym szczegółowo zasady, założenia profilaktyczne, instrumenty ochrony i bezpieczeństwa, a także metody ich zastosowania wobec

²² Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas 2009 m. rugpjūčio 19 d. Nr. 853 Dėl valstybinės smurto prieš moteris mažinimo strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2010–2012 metų plano patvirtinimo. Valstybės žinios. 2009; 101–4216.

²³ L. Ruibytė, V. Velička, Dirbančių ir būsimų policijos pareigūnų nuostatos į smurtą artimoje aplinkoje, „Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka“ 2012, nr 7, s.166-180.

²⁴ Lietuvos Respublikos Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas. 2011 m. gegužės 26 d. Nr. XI-1425. Valstybės žinios. 2011, s. 3472-3475.

²⁵ L. Stonienė, L. Narkauskaitė, V. Aguonytė, Smurtą artimoje aplinkoje patyrusių moterų gyvenimo kokybės ir emocinės būsenos bei pagalbos priėmimo Lietuvoje vertinimas, Higienos institutas, Vilnius 2013, s. 82.

²⁶ Smurtas šeimoje: prevencija, intervencija ir galima pagalba, Lodvila, Vilnius 2008, s 182.

osoby doświadczającej przemocy w rodzinie jest ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie²⁷ z 2011 roku. W dokumencie tym zostały określone także zadania i funkcje funkcjonariuszy Policji, zarządzanie i organizacja pomocy, prawa sprawców przemocy w rodzinie. Ustawa wprowadza m.in. **nowy termin – najbliższe otoczenie**. Zgodnie z tym dokumentem za najbliższe otoczenie uważa się przede wszystkim rodzinę, ale także inne osoby, które nadal są lub były w przeszłości współmałżonkiem/współmałżonką, partnerem/partnerką lub osoby związane innymi więzami pokrewieństwa, a także osoby zamieszkujące razem i prowadzące wspólnie gospodarstwo²⁸.

Ustawa wskazuje również, jakie środki bezpieczeństwa należy podjąć wobec osoby doświadczającej przemocy, a także obowiązki i zadania funkcjonariuszy Policji wobec osób doświadczających przemocy, m.in. do takich zadań należy poinformowanie osoby pokrzywdzonej przemocą o możliwości otrzymania pomocy. Ponadto funkcjonariusz powinien, za zgodą tej osoby, poinformować ośrodek pomocy specjalistycznej oraz najpóźniej następnego dnia wydział ochrony praw dziecka – jeżeli nieletni został poszkodowany bądź był świadkiem przemocy, a także w sytuacji, gdy jest sprawcą przemocy. Ponadto funkcjonariusz Policji powinien przeprowadzić eksmisję agresora oraz poinformować o sądowym zobowiązaniu do eksmisji ośrodek po-

mocy specjalistycznej. W przypadku, gdy po eksmisji sprawcy przemocy nieletni pozostaje bez opieki, funkcjonariusz Policji powinien zgłosić ten fakt do Rzecznika Praw Dziecka. Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie reguluje także prawa sprawcy przemocy, m.in. należy udzielić agresorowi informacji o ośrodku oferującym pomoc oraz o zakwaterowaniu w przypadku orzeczenia sądowego nakazu opuszczenia miejsca zamieszkania.

W ustawie przewidziany jest także długoterminowy program pomocy osobom poszkodowanym. Celem strategicznym tego programu jest zmniejszenie kosztów przemocy w rodzinie poprzez zapewnienie kompleksowej pomocy dla osób poszkodowanych i członków ich rodzin oraz wzmocnienie współpracy pomiędzy instytucjami społecznymi, organizacjami pozarządowymi i innymi jednostkami związanymi z przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie.

Bibliografia do artykułu dostępna na stronie internetowej pisma.

dr hab. Małgorzata Przybysz-Zaremba – profesor Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Wydział Studiów nad Rodziną, Katedra Pedagogiki Rodziny. Ekspert Fundacji „Kierowca Bezpieczny” Krzysztofa Hołowczyca.

prof. dr Justinas Sadauskas – Mykolas Romeris University, Institute of Educational Sciences and Social Work, Vilnius, Lithuania.

Agata Katkonienė – (doktorantka), Mykolas Romeris University, Institute of Educational Sciences and Social Work, Vilnius, Lithuania.

²⁷ Lietuvos Respublikos Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas. 2011 m. gegužės 26 d. Nr. XI-1425. Valstybės žinios. 2011, s. 3472-3475.

²⁸ Ibidem.